

FORMOVANIE VEREJNÝCH PRIESTOROV V BLÍZKOSTI ROZVOJOVÝCH OSÍ BRATISLAVY, ICH MIESTOTVORNÉ ČINITELE A DEFICITY

FORMATION OF PUBLIC SPACES AROUND DEVELOPMENT AXES OF BRATISLAVA, THEIR PLACE-CREATING FACTORS AND DEFICITS

Ing. arch. Ivana Bradová

ABSTRAKT

Po „Nežnej revolúcii“ v roku 1989 sa privátne vlastníctvo stalo tak dôležitým fenoménom, že pri jeho presadzovaní sa dochádza nezriedka k deštrukcii verejného majetku, verejné priestory nevynímajúc. Diskusia o tejto problematike, ktorá je rozsiahle publikovaná, sa snaží tento neúnosný stav zvrátiť a priniesť verejnemu priestoru stratený význam, život, pestrosť, vitalitu a vlastnú identitu. Rurálne štruktúry v okolí Bratislavy podliehajú veľmi silnej populačnej vlne bez dostatočného času potrebného na ich adaptáciu sa danému trendu. Vplyvom rezidenčných podnikateľských stratégií sa hľadajú potrebné regulatívy na predchádzanie, resp. zvrátenie daného stavu. Významný zákonný nástroj na zabezpečenie tvorby verejných priestorov je Územno-plánovacia dokumentácia. Komplexný pohľad na problematiku tvorby verejných priestorov vychádza z ich súčasného stavu a ich deficitu.

Kľúčové slová: verejný priestor, regulácia, suburbánna vidiecka štruktúra, bratislavská aglomerácia

ABSTRACT

After so-called “Velvet Revolution” in 1989, private ownership has become such an important phenomenon that it leads to the destruction of public estate, public areas including. Discussion about the problems of public spaces, which is widely published, try to reverse this intolerable state, change and bring to these public spaces lost meaning, life, diversity, vitality and own identity. Rural structures around Bratislava are affected by demographic growth without the sufficient timeframe inevitable to adapt to that new trend. Due to residential business strategies, the necessary regulations for prevention or reversing this situation are searched. Important legal instrument providing the creation of public spaces are territorial planning documents. The complex view to the problem of public spaces is based on the current state and their deficits.

Key words: public space, regulation, suburban rural structures, bratislava's agglomeration

1 SÚČASNÝ ROZVOJ VIDIECKYCH SÍDIEL V OKOLÍ VÄČŠÍCH MIEST

Tradičné rurálne sídla majú spravidla svoju jedinečnú identitu v podobe pôvodnej architektúry, hmotovo-priestorovej štruktúry, systému dopravnej infraštruktúry s peším a s cyklistickým prepojením verejných priestorov obohatených sprievodnou zeleňou a charakteristickú okolitú krajinu v katastrálnom území obce. Kvalita verejných priestorov, o ktorej sa v posledných rokoch stále viac diskutuje najmä v súvislosti s rýchlym rastom týchto sídiel, do značnej miery závisí od kvality urbanistických riešení.

Demografický rast v hlavnom meste a podpora novodobého trendu bývania v okolitých rurálnych štruktúrach mali za následok najskôr dotvorenie vnútornej časti vidieckych sídiel a neskôr, po zastavaní nevyužitých priestorov v obciach, nasledovala plošná expanzia do vonkajších obytných zón. Stalo sa tak najmä „papierovou“ transformáciou poľnohospodárskej pôdy mimo intravilánu obce

na stavebné pozemky. Výrazný odliv obyvateľov z centra Bratislavy, ale aj z iných miest na Slovensku v kontexte s atraktívnymi pracovnými príležitosťami na západnom Slovensku, do prítlačlivých prilahlých suburbánných štruktúr zapríčinil nekontrolovaný, masový rast vidieka v okolí hlavného mesta. Takémuto rýchlemu rastu sa tieto sídla často nestihli prispôbiť v mnohých aspektoch. Do popredia vystupujú nedoriešené otázky dopravnej infraštruktúry, absencie základnej občianskej vybavenosti i verejných priestorov. V ekonomicky atraktívnych rozvinutých častiach vidieka je dokonca veľmi náročné určiť hranicu medzi jednotlivými obcami v priestorovom vymedzení, v samotnom fyzickom vyjadrení, ale aj v spôsobe života. Nový rozvojový zámer, mimo zastavaného územia k roku 1990, väčšinou nadväzuje na existujúcu pôvodnú zástavbu aj so systémom komunikácií. Druhou rozšírenou alternatívou je výstavba „na zelenej lúke“, s priamym napojením nových zón na dôležité dopravné koridory, cesty I. a II. triedy, či na diaľnicu, avšak peším krokom odrezané od ťažiska sídla.

„Koncepcie tvorby životného prostredia by vždy měla být optimálním kompromisem společenskými cíli hospodářského rozvoje a podmínkami zdravého, všestranně vybaveného a na vysoké kulturní úrovni utvářeného prostředí.“ (Horký, 1984, s. 30)

Obr. 1 Nová výstavba s priamou nadväznosťou na verejný priestor, Berg, Rakúsko (foto : Bradová, 2016)

2 VEREJNÝ PRIESTOR A SPOLOČNOSŤ

Prostredie slovenského vidieka ovplyvňované mnohými dynamickými zmenami v spoločnosti stráca pôvodnú sociálnu identitu, tradíciu a sociabilitu. Vo virtuálnom svete sa vyvíjajú dokonca aj na prvý pohľad nereálne neosurrealistické vízie, ktoré v podobe úzkost' vyvolávajúceho, zvlášť symbolického prostredia vnútorného sídelného zoskupenia, už nájdeme ako pozadie v niektorých počítačových hrách. Aj tieto vízie sa však môžu stať skutočnosťou. Súčasný smerovanie spoločnosti ovplyvňuje okolité prostredie, no i priestor pôsobí na obyvateľov žijúcich v ňom. Vzájomný proces odborného formovania územia, aktívna participácia miestnej populácie, zastupiteľstva i návštevníkov sú preto v súčasnej situácii príležitosťou na zlepšenie kvality verejných priestorov rurálnych i urbánnych štruktúr.

Obr. 2 Participácia obyvateľov pri tvorbe verejných priestorov, Moravské Lieskové (foto : Bradová, 2016)

Kvalita verejných priestorov je indikátorom celkovej úrovne spoločnosti v nej žijúcej. Prezrádza o jeho obyvateľoch preferovaný spôsob života v podobe životného štýlu, trávenia voľného času, prístupu k životnému prostrediu, etikete a kultúre. Verejné priestory zahŕňajú dôležité činnosti jeho občanov. Sú to potreby nielen fyzické, ako je občianska vybavenosť, no i sociálne, v podobe stretávania sa, spoločného trávenia voľného času, komunitného života či udržiavania tradícií. Ak však lokálne centrá nespĺňajú kvalitatívne parametre, prípadne celkom absentujú, obyvatelia vidieka sú nútení dochádzať do priľahlých miest. Vidiecke sídlo v takomto prípade nie je pulzujúci živý organizmus, no podlieha úpadku.

3 IDENTITA VEREJNÝCH PRIESTOROV

Každý vnútorný priestor má svoju logickú hierarchiu v podobe ľahko čitateľnej prepojenosti verejných priestorov v horizontálnej rovine, primeranej pešej dostupnosti, sociálno-priestorovej identifikácie a vitality prostredia. Pre miestne i regionálne urbanistické štruktúry má význam reprezentačný, kultúrny i spoločenský v podobe komunitných a iných podujatí, ktoré pomáhajú zachovávať charakter vidieka. Každá obec má svoju jedinečnú históriu, krajinnú štruktúru, terénne i klimatické danosti, hmotovo-priestovú skladbu, pôdorysnú osnovu čím sa odlišuje od iných sídiel. To všetko ovplyvňuje identitu miesta, ktoré má svoju špecifickú atmosféru. Z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov a zmenou majetkových pomerov sa tieto verejné priestory od obdobia socializmu zmenili často na nekonceptné asfaltové plochy statickej a dynamickej dopravy s nevhodným funkčným naplnením (komerčná OV s reklamnými pútačmi), náletovou vegetáciou a zdevastovaným mobiliárom. [4] Potreba minimalizácie ekonomických nákladov pri revitalizácii verejných priestorov, čerpaných z aktuálne dostupných fondov EÚ, zapríčiňuje stratu identity, prejavujúc sa v použití rovnakej dlažby, mobiliáru, technického zázemia vo viacerých obciach. Z tohto dôvodu je téma premeny verejných priestorov nielen módna, no i aktuálna a nevyhnutná.

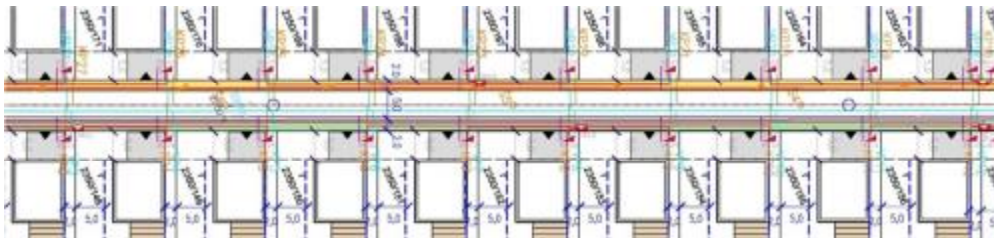
Spoločne s príchodom nových občanov bývanie na vidieku stráca svoju pôvodnú, od nepamäti presadzovanú, charizmu. Vplyvom suburbanizácie dochádza k „pomešťovaniu“ prostredia novými obyvateľmi alebo ich diferenciacia na pôvodných a ostatných obyvateľov. Príslušníci z mesta žijú inkognito v neznámej obci, vedľa neznámych ľudí, susedov a ich domov sa mení len na miesto pre nočný spánok.

4 KOMERČNÁ SUBURBANIZÁCIA

Obdobie do roku 1989 charakterizovalo takmer výlučne spoločné vlastníctvo výrobných prostriedkov, potom nastalo obdobie privatizácie a rýchlej zmeny vlastníckych vzťahov. Transformácia priniesla aj nové motivácie investorov v stavebnom sektore, čo sa samozrejme prejavilo aj v práci architektov. A to aj preto, že legislatívne zmeny za zmenami v ekonomike spravidla zaostávali. Architekti i verejnosť, ak nemajú územné i regulačné ukazovatele podmienok výstavby, nedokážu zákonne oponovať developerom v ich zámere. Potenciálnych investorov nechceli prílišnou reguláciou odradiť ani komunálni politici, zároveň však obciam na vypracovanie územných plánov zón zväčša chýbali ekonomické zdroje. [2] Územnoplánovacia dokumentáciu postupne určuje obstarávateľ, teda hlava obce so svojimi poslancami, v neposlednom rade však na ich rozhodovanie vplývajú developeri, ktorí navyše v nejednom prípade záväznú dokumentáciu nerešpektujú. Stavebníci nových obytných zón nevyčleňujú podľa platnej legislatívy priestory na verejnú zeleň, verejné priestory a výrazne absentuje i občianska vybavenosť. Vyplýva to i z nedávneho štatistického prieskumu s cieľom zistiť požiadavky obyvateľov Bernolákova, ktorí „od novej štvrte očakávajú doplnenie funkcií, ktoré obci chýbajú a privítali by viac urbanizované verejné priestory.“ (Štefancová, 2016, s.113). Táto situácia je dôsledkom trhového myslenia investorov, ktorí chcú dosiahnuť maximálny zisk pri čo najnižších

možných nákladoch. Niekedy aj za cenu porušovania zákonov, odborných kritérií a bez ohľadu na urbánny kontext sídla. Intenzita využitia pozemku a miera jeho zastavanosti je navrhovaná v spodných, priam hraničných výmerách pozemku. Preto sa čoraz častejšie stretávame okrem solitérnych rodinných domov, aj s dvojdomami, prípadne s radovou zástavbou. Vznikajú horizontálne „králikárne“ bez úpravy exteriéru, väčšinou odrezané peším pohybom od centra obce.

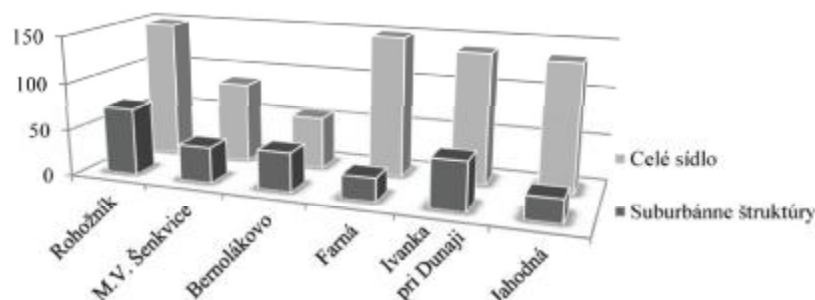
Verejné priestory sa v podobných projektoch navrhujú v najnižšej možnej miere. Investori spomínané zlepšenie prostredia v podobe spoločenského vyžitia propagujú ako kvalitatívny ukazovateľ projektu. A to aj v prípade, keď skutočnosť je diametrálne odlišná od reklamy. Lokalizácia verejných priestorov zväčša nemá ani logický kontext. Umiestňujú sa na miestach, kde sa nachádza vedenie ochranného pásma, prípadne iné dôležité, zväčša tranzitné, inžinierske siete, ktoré je treba nevyhnutne rešpektovať. Nebyť zákonných determinantov, daný verejný priestor by jednoznačne vybudovaný nebol. Práve preto by pri formovaní verejných priestorov nemal mať hlavné slovo starosta či investor, ale práve jeho obyvatelia a urbanisti. Participácia ľudí na tvorbe verejných priestorov je priam nutnosťou, pretože daný priestor uspokojuje najmä ich potreby, prípadne potreby návštevníkov, čo prispieva k celkovému vnímaniu a hodnoteniu obce v očiach verejnosti.

Obr. 3 Obytná zóna Pezinská II., Šenkvice [6]

5 DEFICITY VEREJNÝCH PRIESTOROV

Nedostatok, ale aj úplná absencia verejných priestorov v schválených a zrealizovaných rozvojových zámeroch podľa platnej Územnoplánovacej dokumentácie s prevládajúcou funkciou bývania, bývania v rodinných domoch, bytových domoch a občianskou vybavenosťou, je podložená následnou analýzou a komparáciou charakteru verejných priestorov obcí v bratislavskom a trnavskom samosprávnom kraji. Vybrané vidiecke sídla ležia na rozvojových osiach 1. stupňa (podľa platného VÚC BSK) neďaleko hlavného mesta a blízko okresných sídiel, ako sú Pezinok, Malacky, Senec, Dunajská Streda a Šamorín. Z celkovej výmery vybraných vidieckych sídiel nových suburbánnych štruktúr v širšom okolí hlavného mesta zaberajú verejné priestory v súčasnosti 18,81%, pričom na jedného obyvateľa pripadá v priemere 42,8m² všetkých verejných priestorov, čo predstavujú námestia, ulice, sprievodná zeleň, parky a ihriská. Rozdiely rozlohy verejných priestorov medzi osobitnými rozvojovými osami Bratislavy je výrazný, najväčšiu výmeru spoločných priestorov má v tomto prípade karpatská rozvojová os a smerom na juh, k podunajskej osi, sa ich podiel značne znižuje.

Obr. 4 Porovnanie rozlohy verejného priestoru (m²) prislúchajúca jednému obyvateľovi vrámci celého katastrálneho územia a nových rozvojových zámerov totožného vidieckeho sídla (autor : Bradová, 2016)

K.Ú.	Výmera (m ²)	ZPAN (m ²)	IS (m ²)	Z (m ²)	VP (m ²)	VP /O (m ²)	VP /O bez IS (m ²)
Rohožník	51447	37299 (72,5%)	6665 (12,9%)	5826 (23,2%)	14148 (27,5%)	72,18	38,18
Malé, Veľké Šenkvice	31105	26271,5 (83,5%)	3399 (11,5%)	858,5 (3,4%)	4816,4 (16,4%)	38,5	11,51
Bernolákovo	99149	79939 (81,1%)	14717 (16,5%)	4194 (4,4%)	18605 (21,3%)	41,69	9,41
Farná	42167,8	37112,8 (78,1%)	3482,5 (35,2%)	701,5 (39%)	4114,5 (6,46%)	25,11	3,29
Ivanka pri Dunaji	85204,8	55824,4 (67,6%)	13300 (15,3%)	13578 (5,18%)	17826,3 (20,7%)	51,87	11,03
Jahodná	34739,5	25507 (79,5%)	5614,5 (13,5%)	3618 (7%)	9232,5 (20,5%)	24,84	7,73

Tab. 1 Priemerný podiel verejných priestorov nových suburbánnych štruktúr v blízkosti rozvojových osí Bratislavy (autor : Bradová, 2016) , K.Ú.- katastrálne územie, ZPAN- Zastavané plochy a nádvorcia, IS - inžinierske siete, Z- zeleň, VP – verejný priestor, O - obyvateľ

Ďalšie problémy verejných priestorov sú:

- *strata identity v dôsledku ekonomických vplyvov*
- *striktné vymedzenie priestoru privátnymi vlastníkmi*
- *nevhodné hmotovo - priestorové štruktúry*
- *absencia bývania v ťažisku*
- *neaktívny parter*
- *absencia občianskej vybavenosti*
- *reklamný smog*
- *dominancia statickej dopravy*
- *absencia prírodných prvkov*
- *nekonceptne umiestnená technická infraštruktúra*
- *neúdržba*
- *deštrukcia priestoru jeho obyvateľmi*

[3]

6 ZHRNUTIE

Verejné priestory sú ukazovateľmi celkovej úrovne spoločnosti v nej žijúcej. Ich stav a kvalita je vizitkou obce, zreteľne ovplyvňuje život jeho obyvateľov podieľajúcich sa rovnako na procesoch prebiehajúcich v ňom. Vidiek nielen v okolí hlavného mesta, rovnako ako aj iné urbanistické štruktúry, podlieha neustálym populačným zmenám. Vyššie uvedené skutočnosti však ukazujú, že jeho rozvoj nie je vždy pre samotné sídlo prospešný. Súčasná módna téma verejný priestor sa preto stáva predmetom mnohých kritických diskusií, často i medializovaných. Podnecovateľom nerovnováhy, deficitu, absencii verejných priestorov nie je len projektant, architekt, často i priamo developer, vlastníci či správcovia majetku, bežní užívatelia i miestna samospráva (schválením nekonceptných urbanistických riešení a prijatím iných nezodpovedných rozhodnutí). [2] Ľahkovážne rozhodnutia aktuálneho alebo predchádzajúceho vedenia obce zapríčinili, že niektoré sídla už dokonca nedisponujú

obecnými pozemkami a ich vrátenie, resp. odkúpenie už nie je možné. Následkom tejto situácie sa verejný priestor nemá kde odohrávať.

Regulácia verejných priestorov, ako zákonný determinant v záväznej časti Územnoplánovacej dokumentácie, progresívne ovplyvňuje sídlo nielen na zonálnej, no i na sídelnej a regionálnej úrovni. Cieľom ďalšieho výskumu je hľadanie postupov, metód a regulácií rozlohy verejného priestoru pripadajúca na jedného obyvateľa, ktoré budú nežiaducemu stavu brániť i predchádzať a vrátiť tak verejným priestorom opäť život a postavenie, aké im právom patrí.

Použitá literatúra

- [1] Horký,Ivan.: *Tvorba obytného prostredí*, Vyd. Alfa, Praha 1984, Š7335/1983-32, s.30.
- [2] Kaplan,Ivan.: *Funkční aspekty proměny veřejných prostorů v sídlech* In:Město, venkovský prostor a krajina, Vyd. Zdeněk Černý – Agora, Praha 2002, ISBN 80-902945-5-3, s. 89.
- [3] Kaplan,Ivan.: *Možnosti regulace ve veřejných prostorech sídla* In:Město, venkovský prostor a krajina, Vyd. Zdeněk Černý – Agora, Praha 2005, ISBN 80-86820-01-7, s. 59.
- [4] Sopiřová, Alžbeta.: *Verejné priestory vidieckych sídiel - dopad intervencií na identitu*. In Czech Journal of Civil Engineering [elektronický zdroj]. Vol. 1, iss. 2 (2015), ISSN 2336-7148, s. 105.
- [5] Štefancová,Lucia.: *Metódy prístupu pri navrhovaní nových verejných priestorov vo vidieckych sídlach-prípadová štúdia Bernolákovo*. In Czech Journal of Civil Engineering [elektronický zdroj]. Vol. 2, iss. 1 (2016), ISSN 2336-7148, s. 113
- [6] Príloha k bodu č. 16- UŠ Pezinská II., text + grafická časť spolu, dostupná : <http://www.senkvice.org/sites/default/files/zastupitelstvo/Pr%C3%ADloha%20k%20bodu%20C4%8D.%2016-%20US%20Pezinska%20II%20Text%20graficka%20cast%20spolu.pdf>